

A költő és a torony

Mint hogy Horváth István tornya újra felépült, sokfelé ellátszik. És van már olyan magasan, hogy mindenünnen észre tudják venni azok, akik ezután is toronyiránt vágnak neki az utaknak. Van, aki egyszerű falusi toronynak látja, mások a katedrálisok előtt látják magasodni; és vannak olyanok is, akik azt állítják, hogy a tenger (vagy az óceán) partján áll: világítótorony. El lehet játszani ezzel a toronymotívummal. Csak azt nem lehet vitatni, hogy ez a sokféleképp felbukkanó torony: áll. Tenát mindenünnen bemérhető; vizsgálható szabad szemmel és műszerrel. Ki lehet mutatni, hogy andezitből vagy patakköből építette-e Horváth István. Vagy palából és téglából. És azt is, hogy a mészbe mit kevert másodjára. S hogy a már leomlott torony anyagából mit és mennyit használt fel, épített bele ebbe a toronyba. Mert az időből úgy látszik, hogy összedőlt Horváth István első tornya. Vagy pedig saját kezüleg szedte volna szét? De meg lehet ítélni Horváth István tornyát a harangzúgás szerint is. A félrevert harangok zúgását régen éppen azok nem hallották meg, akiket riasztani akart évezredes megaláztatásukból. És aztán volt, amikor súlyos ércharang helyett csak pléhkolomp szólt ebben a toronyban. És aztán ő a „parasztnépek csodás tornyát“ a fénybe állította. Hogy a benne hallgató aranyharangot megszólaltassa. S elgondolkozhatunk azon is, hogy micsoda mélységeket kellett megjárnia, miközben ezt a tornyot széjjelzúzta. Ilyen erőpazarlást csak a természet engedhet meg magának.

Ki ez a Horváth István? Az irodalomtörténet sokféle Horváth Istvánt ismer, de hogy ő valójában milyen, azt eddig még senki sem mutatta ki. Az idő sem érett volna meg rá? Tényleg, sok tekintetben. De a *Magyarózi toronyalja* című írói falurajz, verseinek gyűjteményes kötete, a *Tornyot raktam, s a kettő után hihetetlen gyorsasággal megszülető újabb verseskönyve, a *Költés halál ellen* — talán elegendő indok az irodalomtörténeti Horváth István-jelenség vizsgálatára. Működésében sokszor figyelhetünk meg olyan vonásokat, amelyek Szabó Pállal, Veres Péterrel rokonítják.*

Ha tiszta képet akarunk kialakítani magunknak Horváth Istvánról, akkor azt kellene rendre szemügyre vennünk, hogy költői helyzeteiben (és persze: történelmi és emberi helyzetekben) milyen válaszokat, milyen magatartásformákat sugall. S mi ezekre a visszhang, mert sorsára, költészetére — nem kis mértékben — ez is kihát. Harmincegy éves koráig éli falusfelei szántóvető életét. De akkor még a falu csak arra figyel fel, hogy Horváth István *valaki* akar lenni közöttük (ké-sőbb: „hat osztállyal úrrá válni“). S hogy értük fog tollat, az senkinek a fejében meg nem fordul. Az osztályban való „benne élés“ időszakában egy Szabó Pál parasztpártot szervez (első könyve díját, egy fél csorda árát erre áldozza), parasztlapot szerkeszt Biharugrán osztálya öntudatosítása érdekében — a szépírás mellett. És mi mindent megcsinálhatott egy Veres Péter negyvenyolc éves koráig Balmazújvárosban...! A Kolozsvárra kerülő Horváth István osztálya tudatos szöszlőjaként írja verseit továbbra is, de hangja nem jut el a faluba (az *Erdélyi Helikon* és a *Termés* közli elsősorban az írásait, az Erdélyi Szépmíves Céh adja ki első verseskönyvét). A történelmi körülmények is közrejátszottak ebben. A romániai szegényparasztkok hetilapját, a társadalmi felszabadításért és a nemzetiségi jogok védelmezéséért küzdő *Falvak Népet* például 1933-ban betiltják. (A Magyar Párt hatása alatt álló néplapok pedig verseit a „Mulattató“ rovatba szorítják.)

Szerencsére költői indulása olyan erőteljes volt, hogy jutott a lendületből, az indulatból a kényszerű kitérők utánra is. Jékely Zoltán így ír róla a *Termés*-ben első verseskönete kapcsán: „Horváth István felbukkanása egybeesik a népi irodalom térhódítása s egyben mozgalmisága megcsendesedésének idejével. Tehát bizonyos szempontból a legjobbkor érkezett: amikorra »elődei« már járhatóvá tették előtte az utat.“; „Horváth István lehetne osztályköltő is, csak a parasztság; mint ahogy az is elsősorban. De van valami a szellemében, ami ezen a kategórián túlemeli: általános emberi borzongásai. Vagyis: bölcselő, filozofikus nyugtalansága. Egyre több olyan verse születik, amelyekből egy különös, »népi« életet

Részlet egy további kutatást igénylő hosszabb tanulmányból; ezzel köszöntjük a 65 éves Horváth Istvánt.

élő fausti-ember körvonalai bontakoznak ki. *Titok-kereső* — ahogy saját magát egy verse címében nevezi. S főleg ezen a ponton *más* (ha tetszik: több), mint a kortárs népi költők. Birtokában van valaminek, ami »sub specie immortalitas« legalább olyan fontos költői elem, mint például a társadalmi állásfoglalás és nyugtalanzkodás: s ez az elem a transcendens lobogás. „Mint egy középkori prédikátor, miként egy dühös felvilágosító, úgy küszködik a köddel, a sötétséggel. Mint aki- nek egy óriási sötét veremből kell napfényt hoznia a népét. Ez a periódus az, amikor azt kutatja: mi a törvényszerű a sorsában, s mi a sorsa a népének; s hogy mi az élet értelme a földön. Szeretett volna mindent kicsikarni övének a világból, mindent, amitől sorsuk megfosztotta. Kereste ő is „a Titkot, a hatalmat jelentő Igét, amiből holnap párt is lehet, de ma csak egy fogékony, igazság-szerető idegrendszer tud annyit magába gyűjteni belőle, hogy észrevegyék“ (Németh László). Ezt a titok-kereső Horváth Istvánt szeretem ma is. Titok-kereső nyugtalansága munkál immár — sajnálatos kitérők után — életműve betetőzésében.

Veres Péter nagyon találóan írja, hogy a parasztember íróvá válásához az eredeti látásmód, a soha senkiéhez nem hasonlítható szellemi-lelki adottság nem volt elegendő a tehetség mellé történelem is kellett! Horváth István 1945-ben szövetkezik a történelemmel. Megegyezik Balogh Edgárákkal, hogy lapot kell adni a parasztság kezébe, majd egy szép napon levelet kap Kurkó Gyárfástól, aki a Romániai Magyar Népi Szövetség megbízásából kinevezi az októberben induló *Falvak Népe* szerkesztőjének. Gyötrelmes költői indulása után itt érezte először, hogy jóval többet tud tenni kenyeres társaiért, mint amennyit valaha is remélhetett. Ezért aztán nem kevesebbet vállalt magára abban az időben, mint azt, hogy „úgy ismertesse meg a múltat és úgy láttassa meg a jelent, hogy a falu népe a valóság alapján tudja felmérni saját társadalmi helyzetét és megkeresni a felemelkedéshez vezető legközelebbi utat“. Bár nehezen áll új szóra a szája, nem elégszik meg csupán csak a költészettel: minden eszközzel szolgálni akarja a föld népét. Segíteni, hogy lehetőleg zökkenőmentesen találja meg helyét az új rendszerben. Osztálya szószólója akar lenni a nagy társadalmi átalakulásban is. Beke György ekkoriban (1947 tavaszán) elsősorban a parasztpolitikus Horváth Istvánt keresi fel a *Falvak Népe*-nél. (Az irodalmi után ugyanis ekkor már a politikai rovatot vezette.) Érdemes felfigyelni, milyen tisztán látta Horváth István a helyzetet: „A földműves nép szerepe a társadalmi fejlődésben lehet előrelendítő, vagy lehet gáncsoló...; ...abban az esetben válik gáncsolóvá, ha úgy nyúlnak bele az életébe, hogy azt látja, kihasználják; ha akarata ellenére, anélkül, hogy a miértet megmagyaráznák, kényszerítik valamire.“ (Az interjú a *Népi Egység* 1947. április 6-i számában jelent meg. A lapot akkor Szabédi László szerkesztette.) Másik érdekessége ennek az interjúnak: meglehetősen benne Horváth István írói ars poeticája ebből az időből: „Valahová félrehúzódni, és zavartalanul elmerülni a jószág, szépség, igazság keresésében. Vagyis: írni. Szeretném hazugság nélkül megírni az életet, és szebben, mint amilyen. Olyannak, amilyen talán lehetne. Ez egyelőre elérhetetlen terv. Hogy mikor válthatom valóra, az már nemcsak az idő, hanem a tehetség kérdése is.“

Idő kérdése lett.

A következő években azután Horváth István magányos ember lett. Az autodidakta-lét szükségzerű velejárója lett volna ez?

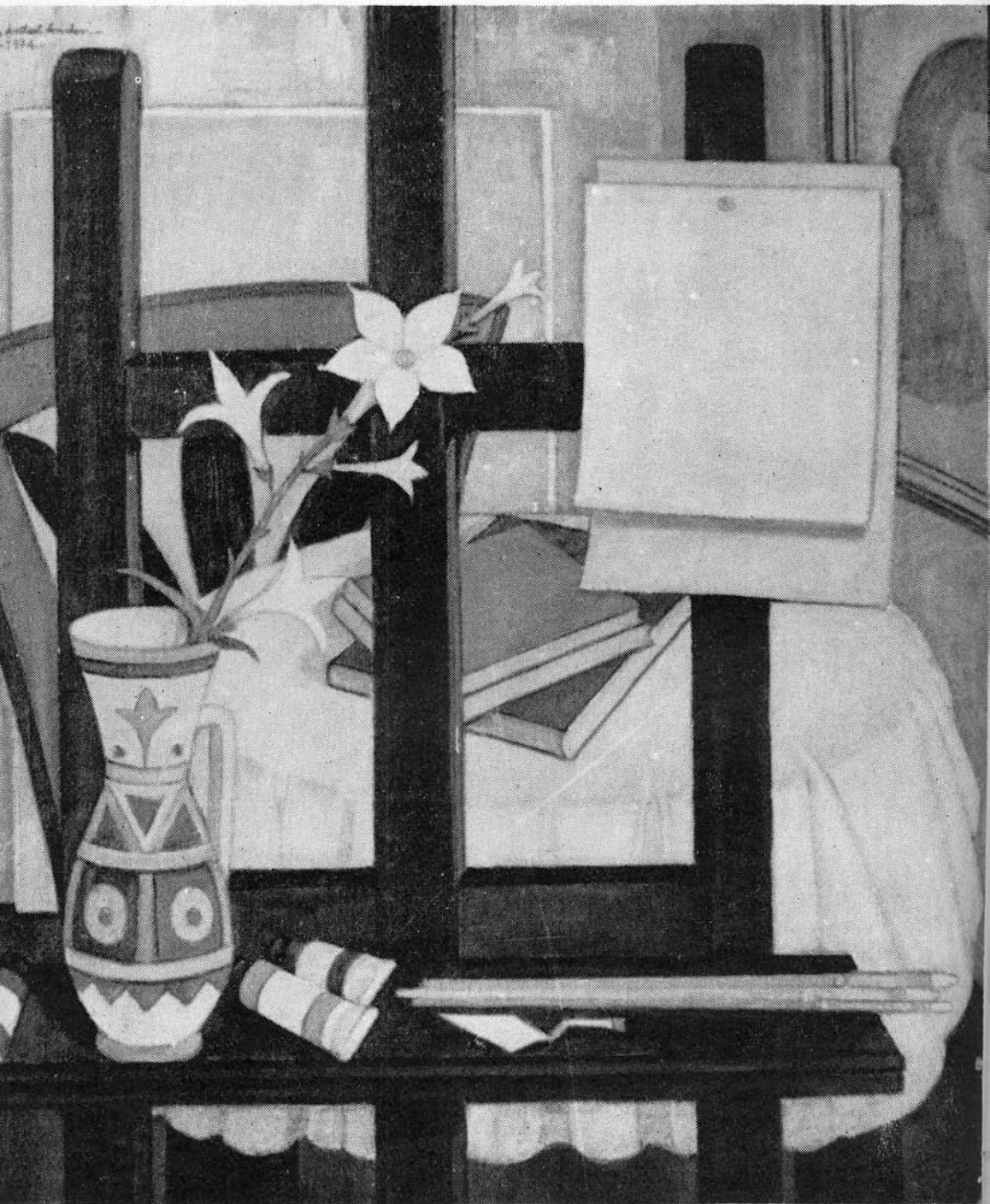
Az író nem mondhat le soha az írás jogáról, erkölcséről. Saját létét tenné fölöslegessé. Ez az, ami marad mindenképp fölé: az írás hatalma, az Ige. Ez a felismerés, ez a hit készítette arra Horváth Istvánt, hogy újra fölrakja költészetének tornyát. Mert úgy igaz — s ezt a költő éppen a makfalvi Horváth István-esten fogalmazta meg —, hogy az író sosem hivatkozhat a körülményekre, a kedvezőtlen időjárásra. Az idő rostáján csak a kiérett szemek, a beérett gerezdek számítnak. Mennyire jellemző az is, hogy egy falusi irodalmi színpadnak jut eszébe ma a hatvanöt éves Horváth Istvánt köszönteni. S mennyire tükrözi a költő mai közérzetét ez a mondata: „Ha semmi más elégtélelem nem lett volna, akkor is: ezért az estéért érdemes volt annyi időn át versekkel gyötörni az agyam.“

Aki faluról jön — túl sok minden köti; a megérkezés érdekében sok mindentől le kell mondania, ami célszerűtlen.

De mert faluról jön — még ma is sok mindent könnyebben behozhat. „Hisz minél messzebbre pattant el az ember a jövő irányába, annál távolabbról érkezett hozzá visszhang a múlt időből. A bálványozott technika ellenpontjaként megjelennek az öskultúrák lenyűgöző hatású bálványai“ (Csoóri Sándor). A népi kultúra gazdag jelentérendszerre és a legmodernebb művészeti absztrakciók közti ívben fejezhető ki a leginkább egész emberi létünk értelme? A legnagyobb művé-

FULÖP ANTAL ANDOR: NYITOTT ABLAK (1974)

FÜLÖP ANTAL ANDOR: AZ ÉN ÁLLVÁNYOM (1974)

szek századunkban ilyenfajta szintézist teremtenek. Hisz az esztétikum az emberiség emlékezeté. Sokatmondó tény: a szerepeiből kihulló Horváth István újabb önkéntes szolgálattételre jelentkezik. Miközben sorsának törvényszerűségeit mérlegetti, s a világirodalom nagyjait olvassa — a pogánykorig, a sámáni világig visszamenően feltárja annak a népi kultúrának a rendszerét, amelybe beleszületett, annak a földnek a történetét, amelynek üzenetével a világba érkezett. Hogy lássa: melyek azok a közösségi szálak, amelyek a történelem útvesztői ellenére a megmaradást szolgálhatták. Hogy ami most a paraszti életformaváltás során megszűnik mint élet — a kultúrában élhessen tovább. Azok közé tartozom magam is, akik azt mondják: a *Magyarórdi toronyalj*a nemcsak a népi hovatartozás hatalmas élményét sugallja, nemcsak a tudománynak nyújt hiteles forrásanyagot — elsősorban Horváth István költészetének a megújulását szolgálja. Ebben kamatozik ez az élményanyag tovább. Csakhogy Horváth István nem népi íróként viszonyul ma hozzá, mint indulása idején, hanem modern, gondolati lírát teremtő művészként. Ugy nyúl ehhez az életanyaghoz, hogy közben a görög mitológián is ott a tekintete, s az európai kultúra távlata lebeg előtte. (Akaratlanul is ide kívánczok: az sem véletlen, hogy ugyanebben az időben Marin Preda a Horváth Istvánéhoz hasonló következtetésekre jut. Paraszti mivoltában is roppant gazdag volt a falusi ember lelkivilága, mert nagy közösségi élmények táplálták. Most mindez kimosódik. Az anyagi javak megszerzésének öröme hirtelen betölti az emberek vágyait, de sajnos ezzel együtt nem női ki magát életük perspektívája. És érdekes módon, e kimosódás, kiürülés veszélyének láttán, Preda is, Horváth is a paraszti elidegenedéstől jut el az emberiség sorskérdéseinek a számbavételéig.)

Nagyon sokat írtak eddig a gyűjteményes kötet címadó verséről, a *Tornyot raktam*ról. De senkit sem hallottam még olyan szépen beszélni róla (életére kiható élményként), mint egy fiatal amerikai professzort. Nagyon meggondolkoztatt. S az is, hogy mindjárt mellé állította a *Kiáltás halál ellen* kötetből a *Ne engedd át másnak* című verset:

*S ahogy kaszád villog,
miként rended vágod,
aszerint van részed
a világból: annyi,
az a — te világod.*

Amikor ez a vers keletkezett, akkor már „a nagy mindenséget“ szólongatta a költő, „társkeresés végett“. Ugyanaz a transzcendens lobogás tartja lázban most is, amit annyira jellemzőnek érzett Jékely Zoltán Horváth István költői indulásakor. (Nem érdektelen megjegyezni azt sem, hogy épp Lászlóffy Aladár figyel fel elsőként, és méltányolja a Horváth István-i költészet intellektualizálódását.) A nyitott sebként égő költőt azonban most sajgatva vonzza az ismeretlen. A „lelki-mocsarak“ lecsapolása a gondja, s a csodák helyébe lépő tátongó úr emberiesítése. Titok-köddöket oszlat („Hol a fenn, hogyha célunk végén / mindig csak *hullunk* más bolygón is?“), s vallja, hogy a hitehagyott hitek helyett új hitek kellenek. Mert:

*Ahol a mesék már kihálnak,
ne örvendd, ember, diadalmaid,
birkózásod a mindenséggel,
mert mi legdrágább: lelked ég el.*

(Jönnek új ízű mesék velem)

S mi mást tehet a költő: odaáll toronynak. Valamelyik faluban. Valamelyik nagyvárosban. Esetleg a tenger vagy az óceán partján.
Hogy felnézhessenek rá.